

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРА

Баракатова Н.А.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара

ЕПОНІМИ ЯК ЗНАКИ МІЖКУЛЬТУРНИХ КОНТАКТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Вивчення епонімічних одиниць належать до проблемних питань сучасного мовознавства, зокрема їх специфіки як одиниць лексичного, словотвірного та граматичного рівнів мови. Нині, як вважає В.М. Лейчик, лексична одиниця «епонім» є поліфункціональною і фігурує в різних мовах, позначаючи той об'єкт дійсності, на який перейшов онім (ім'я божества, героя, реальної особи; назва хвороби чи органа в медичній термінології, назва структури, методу в абстрактній науці, винаходу в техніці, географічного об'єкта) [1]. Цікаво, що навіть сама лексема «епонім» спершу була власною назвою стародавнього урядовця, ім'ям якого в хронології називали період його каденції.

Власні назви як частина внутрішнього лексикону людини породжують певні ключі (асоціації), завдяки яким, на думку А.С. Синиці, у певному контекстуальному оточенні формується додатковий смисловий прошарок для правильного прочитання вихідних персонажів, або натяк на певних персонажів, предмети, об'єкти або ж і події, які не зазначені в тексті [цит. за 3]. Проте нам видається, що виникнення асоціативних рядів продукують не всі оніми, а лише ті одиниці, які набули статусу загальнокультурних або національнокультурних, тобто прецедентних для певного етнокультурного простору (типу *Наполеон*). З огляду на це абсолютно слушними видаються міркування Е. Вюстера: «Найменування, визначальний член яких представлений власним ім'ям, інтернаціонально зрозуміліші та однозначніші, ніж інші мовні засоби передачі певної інформації» [цит. за 2, с. 49].

Тому важливим є з'ясування змісту й обсягу епонімічних одиниць під час вивчення сучасної польської мови, оскільки процеси їх виникнення є відмінними навіть у слов'янських мовах: напр., у сучасному полонійному лексиконі наявна група епонімічних одиниць, не властивих ані російській, ані українській мовам (*adidas* як загальна назва, що дає кросівкам видову назву від фірмоніма Adidas і под.). Розуміння особливостей номінації тих самих денотатів у рідній та іноземній (навіть слов'янській, до якої належить виучувана студентами польська) мовах призводить до утворення стійких

асоціативних зв'язків, що стають важливою основою для засвоєння певних лексичних одиниць чужомовної системи.

На заняттях варто звернути увагу, що на сьогодні за характером співвідношень між твірною основою і похідною лексемою, утвореною лексико-семантичним способом, найбільш продуктивними групами епонімічних одиниць, спільних для сучасних української і польської мов, є: 1) назви тканин і матеріалів утворилися від географічних назв (*ангора* – *angora*, *кашемір* – *kaszmir*, *муслін* – *muslin*, *твід* – *tweed*); 2) найменування напоїв, у т.ч. алкогольних (*бордо* – *bordo*, *шаблі* – *chablis*, *гроз* – *grog*, *мадера* – *madera*, *токай* – *tokaj*, *кава* – *kawa*); 3) назви продуктів харчування і страв з них походять від: а) прізвищ осіб (*майонез* – *majonez*, *сандвіч* – *sandwicz*), б) географічних назв (*бешамель* – *beszamel*, *табаско* – *tabasko*), найбільш виразно в цій групі вирізняється підгрупа, що номінує продукцію національних сироварень (*бри* – *brie*, *камабер* – *camembert*, *гауда* – *gouda*, *пармезан* – *parmezan*, *рокфор* – *rokfor*); 4) назви предметів одягу пов'язані з іменами або прізвищами осіб (*кардиган* – *kardigan*, *раглан* – *raglan*), рідше – географічними назвами (*бермуди* – *bermudy*).

Потребує окремої уваги і додаткових пояснень студентам при опануванні полонійного лексику переважна більшість засвоєнь з французької мови, що зберігають написання мови-джерела. Прикладами таких слів можуть бути *beaujolais*, *bourbon*, *chartreuse*, *camembert*, *chateaubriand* тощо, якими послуговуються переважно в ситуаціях подорожей і господарчих закупівель. Певна група епонімів української мови також характеризується іншою, ніж у мові-джерелі, фонетичною оболонкою (*крепдешин* з фр. *creepe de Chine* «шовк з Китаю», *махорка* від назви міста Амерсфорт у Нідерландах тощо, *панталони* від імені персонажа італійських народних комедій Пенталоне).

Говорячи про графічне освоєння епонімів, не можна оминати увагою той факт, що серед назв осіб в обох мовах найчастіше спостерігається написання з малої букви, як-от: *альфонс* – *alfons*, *гаврош* – *gawrosz*, *ловелас* – *lowelas*, *отело*, *понелюшка*, *нарцис*, *мегера*, *гарнія*, *орфей*, *амфітріон*, *корціусзек*, хоч значна частина таких лексем у сучасній польській мові продовжує писатися з великої літери (напр. *Jonasz*, *Judym*, *Ksantupa*, *Papkin*; *Romeo*). Нечасто, однак також спостерігається, уживання великої букви в найменуваннях лексем з групи назв напоїв, і зокрема: *Dom Perignon*, *Martini*, проте *szampan*, *wermut*. Щодо слів останнього різновиду графічного відтворення, то їх семантична специфіка – власної чи загальної назви – встановлюється відповідним контекстом, про що варто наголосити студентам під час занять.

Несистемним явищем, на нашу думку, слід вважати епонімічні двокомпонентні утворення, які спостерігаються переважно серед гастрономічних об'єктів, напр.: *кривава Мері* – *bloody Mary*, *Дом періньйон* – *Dom Perignon*, хоч окремі з них структурно відрізняються в кожній з аналізованих мов, як-от: *бефстроганов* – *boeuf Strogonow*.

Не можна оминати увагою також граматичного освоєння кожною мовою слів такого типу. Зокрема, як серед польських, так і серед українських лексем є такі, що характеризуються незмінною формою (*boeuf Strogonow*, *Dom*

Perignon, болеро, монпансьє) або мають словозмінну парадигму (*raglan, lewisy, colt, brajl, bojkot, gilotyna, гобелен, джаз, страз*), хоч усі вони є похідними від прізвищ винахідників. Деякі епоніми відзначаються множинною формою, як-от: *bikini, bermudy, pantalony, landrynki, бікіні, джинси, панталони*.

Складність проблеми засвоєння студентами епонімів полягає в тому, що далеко не всі власні імена можуть уживатися в значенні загальних. Лексичний склад польської, як і будь-якої іншої, мови постійно поповнюється словами такого типу шляхом переосмислення вже відомих лексем через метафору, метонімію чи синекдоху. Такий перехід зумовлений, очевидно, перш за все внутрішньо лінгвістичними чинниками.

Список використаних джерел

1. Лейчик В. М. Обсуждение проблем эпонимии в современной науке [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ling-expert.ru/conference/langlaw1/leitchik_eponyms.html
2. Михайлишин Б. П. З історії термінів-епонімів // Мовознавство. – 1994. – № 4-5. – С. 45-50.
3. Шестакова С. Поляризація поглядів мовознавців на явище семантичної деривації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://repo.sau.sumy.ua/bitstream/123456789/1504/1/shestakova.pdf>